

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

en betrokkenheid in evenwicht te houden en om de kans op verschillende perspectieven te vergroten. Deel V gaat over het doorbreken van behandelimpasses die ontstaan door crisisdruk, veranderhuiver en blikvernaauwing in het systeem – ook de moeite waard voor behandelaars in reguliere hulpverlening – en deel VI ten slotte over crisisinterventie bij suïcidaliteit en bij psychose en schizofrenie.

In de beschreven wijze van crisisinterventie zijn allerlei elementen uit verschillende richtingen geïntegreerd, modern zowel als postmodern. Uit de systemische hoek: structureel, strategisch, paradoxaal, directief. Uit aanpalende stromingen: psycho-educatief, oplossingsgericht, cognitief-gedragsmatig en narratief.

Al met al vind ik de relevantie van het boek groter dan alleen voor crisisinterventionisten. Ook in de reguliere praktijk krijgt men te maken met aanmeldingen in

een crisissituatie of met crises die ontstaan in lopende behandelingen. In zekere zin is elke aanmelding een teken van crisis. Dit boek is zo'n hecht doortimmerd handboek voor (kortdurende) integratieve systeemtherapie dat het past op de literatuurlijst voor elke basisopleiding voor ons vak. En het oog wil ook wat; het is een mooie en goed verzorgde uitgave.

Jolante de Tempe

Literatuur

Jenner, J.A. (2003). *Directieve interventies in de acute en de sociale psychiatrie*. 3^e herziene druk. Assen: Van Gorcum.

Lange, A. (2006). *Gedragsverandering in gezinnen. Cognitieve gedrags- en systeemtherapie*. 8^e herziene druk. Groningen: Martinus Nijhoff.

Savenije, A., Van Lawick, M.J. & Meijers, E.T.M. (red.) (2008). *Handboek Systeemtherapie*. Utrecht: De Tijdstroom.

Als glas in lood. Integratieve behandeling van vluchtelingenkinderen en -gezinnen

Jelly van Essen & Julia Bala (2007). Utrecht: Pharos, 185 pp. € 24,50. ISBN 978-90-75955-54-5.

Het is een kunst om een toegankelijk en goed leesbaar boek te schrijven over een onderwerp dat zowel specifiek is vanwege de kleine, nauw omschreven doelgroep, als veelomvattend omdat het diverse lagen en contexten omvat. Het is de auteurs, respectievelijk arts-psychotherapeut en kli-

nisch kinder- en jeugdpsycholoog/psychotherapeut, goed gelukt. *Als glas in lood* is een boek waarin theorie en praktijk onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Het is ook de weerslag van twaalf jaar ervaring met hulpverlening en behandeling van vluchtelingenkinderen en -gezinnen

bij Pharos en Centrum '45/De Vonk. Het boek is geschreven vanuit het principe van *emergent design*, het al werkend en reflecterend ontwikkelen van het referentiekader, wetend dat het werk nooit af is maar dat het inzicht toeneemt. Er wordt een breed theoretisch fundament gelegd met veel verwijzingen naar literatuur over trauma(behandeling), migratie, diversiteit en ontwikkelings- en gezinsfasen, zonder dat het beoogt compleet te zijn.

Het boek beperkt zich tot asielzoekers- en vluchtelinggezinnen die getroffen zijn door georganiseerd geweld in hun land van herkomst en daarvoor hulp zoeken bij de GGZ. De focus beweegt zich op het snijvlak van kinderen en ouders, van hier en daar, van toen en nu. Men zoomt in en uit op de kinderen, het gezin, de effecten van doorgemaakte trauma's, gedwongen migratie en acculturatie. Problemen, kortom, kunnen van alle kanten opdoemen. Behandeling van vluchtelingenkinderen en -gezinnen verlangt volgens de auteurs daarom een integratieve benadering: vanuit de ontwikkelings- en systeemtheorie wordt een grote diversiteit aan methoden en technieken aangehaald, aangevuld met theoretische concepten rond trauma en stress, coping en veerkracht, dit alles toegespitst op de problemen van vluchtelingen. De behandeling verlangt ook een flexibele toepassing en interculturele sensitiviteit bij de hulpverlener.

In verschillende hoofdstukken, helder en logisch in opbouw en geïllustreerd met beeldende vignetten, worden ondermeer

de volgende uitgangspunten uitgewerkt.

- Vluchtelingen ondervinden de gevolgen van cumulatieve stress: traumatisering, ontworteling en acculturatie zijn processen die op kinderen, ouders en gezinnen verschillend van invloed zijn al naar gelang de ontwikkelingsfase van het kind en de levensfase van het gezin.
- Vluchtelingenproblemen op meerdere systeemniveaus vragen om individuele en gezinsinterventies.
- De wijze waarop een gezin zich rond cumulatieve stress organiseert, bepaalt of de aanpassing functioneel of disfunctioneel is; interventies hebben tot doel een succesvolle aanpassing van kinderen en gezinnen te bevorderen.
- Het behandelproces wordt gefaseerd door het onderscheiden van de fasen van stabilisering, integratie van het verleden en aandacht voor de toekomst en de sociale context. Deze fasering helpt zowel het gezin als de hulpverleners om de problemen te ordenen en plannen te maken.
- Er kan altijd iets gedaan worden, ook al is er onzekerheid over de toekomst en angst voor uitzetting. Deze hoopgevende boodschap is essentieel in het tegengaan van gevoelens van machteloosheid, een machteloosheid die vaak niet alleen voorkomt bij de gezinsleden maar ook bij hun hulpverleners.
- Geheimen, niet willen praten over, het niet-weten, vormen geen drempel voor behandeling.

Na twee algemene hoofdstukken met een analyse van vluchtelingenproblematiek en de beschrijving van het raamwerk van de integratieve benadering, volgen drie hoofdstukken die specifiek de problemen en aanpassingsprocessen beschrijven bij kinderen en gezinnen met trauma en cumulatieve stress.

Daarna volgt het behandeldeel. Er wordt zorgvuldig stilgestaan bij de fase van verwijzing, intake en diagnostiek. Doel is om inzicht te krijgen in de aard, betekenis en samenhang van de problemen van gezinsleden, zodat zowel de gezinsleden als de hulpverleners door de bomen weer een beetje het bos gaan zien. Er is veel aandacht voor positieve coping en beschermende factoren. Dit alles vraagt veel tijd. Gezien de complexe problematiek en de verschillende culturele achtergronden van vluchtelingen is een zorgvuldige analyse en een juiste interpretatie van de problemen cruciaal; de auteurs waarschuwen dat dit kan botsen met de verleiding om snel in te grijpen vanwege de intensiteit van de problematiek. Tegelijkertijd wordt de hulpverlener geleerd om cultuursensitief om te gaan met niet-weten, de drang tot zwijgen of gezinsgeheimen.

De eigenlijke behandeling is in grote lijnen in drieën verdeeld. De eerste fase is die van stabilisatie: het herstellen van het gevoel van veiligheid en controle, het omgaan met symptomen en met gevolgen van cumulatieve stress en stressvolle ge-

zinsomstandigheden, en het bekrachtigen van sterke kanten in het gezin. Hierna volgt de reconstructie van het verleden met de traumatische ervaringen, het plaats geven aan rouw en verliezen met als doel integratie van het verleden en herstel van continuïteit. Als laatste volgt aandacht voor

de toekomst: het omgaan met machteloosheid en gebrek aan toekomstperspectief, cultuurverschillen en transitie en het herstel van

de sociale context. Consequent blijven de auteurs flexibel gebruikmaken van wisselende lenzen: van systeemperspectief, ontwikkelingsperspectief en interculturele houding.

Het laatste deel van het boek gaat over veelvoorkomende vragen, lastige keuzes en dilemma's in de hulpverlening, zoals koudwatervrees voor de doelgroep, standaardprocedures en flexibiliteit, gebruik van tolken, omgaan met niet-weten en onzekerheid, ziekzijn door het asielbeleid en afgifte van medische verklaringen, tegenoverdracht, het risico op burn-out en de grens tussen hulpverlening en medemenselijkheid.

Een rijk praktijkboek, breed en toch specifiek genoeg. Dit alles in combinatie met een warme ondertoon in de schrijfstijl, een warmte die vast en zeker exemplarisch zal zijn voor de wijze waarop de auteurs hun cliëntsystemen bejegenen. Ik heb het niet in één keer achter elkaar kunnen uitlezen. De veelheid aan herkenning noopte mij steeds weer tot reflectie over al die veelkleurige aspecten die zo kenmer-

... cultuursensitief omgaan ...

kend zijn voor vluchtelingen gezinnen, en dat vind ik een goed teken. Het boek is een absolute aanrader voor iedereen die wel eens of vaak te maken heeft met vluchtelingenproblematiek en voor ieder-

een die geïnteresseerd is in systeemgerichte transculturele behandeling van trauma's, zowel bij kinderen als bij volwassenen.

Marion van den Ende

Attachment in adulthood: structure, dynamics and change

Mario Mikulincer & Phillip R. Shaver (2007). New York/London: Guilford. 578 pp. UKP 43,50. ISBN 978-1-59385-457-7.

Dit is een rijk boek met een schat aan informatie over volwassen hechting en hechtingsstijlen. Het is zeer volledig en beschrijft ook de meest recente onderzoeken. De auteurs ordenen die vele onderzoeken in een model voor gehechtheidsgedrag bij volwassenen. Het geeft daarmee ook een kader om de basisboeken (Bowlby!) te (her)lezen en geeft richting aan toekomstig onderzoek. Het boek is een waardevolle bron voor iedereen die zich met hechtingsonderzoek bezighoudt, maar ook voor klinici die meer willen begrijpen van hechting. Het is compact en helder geschreven, en biedt veel aanknopingspunten voor de klinische praktijk.

Shaver en Mikulincer zijn beiden primair empirische onderzoekers, maar met speciale interesse in de psychoanalytische theorievorming. In de loop van de jaren zijn ze steeds meer de samenhang gaan zien tussen analytische concepten en hechtingsstijlen, en zijn ze zich gaan richten op de toepassing van de hechtingsthe-

orie op het onderzoek naar volwassen emoties, emotieregulatiestrategieën en interpersoonlijke relaties. Ze zetten gezamenlijk onderzoek op naar de hechtingsgerelateerde psychodynamiek (het reguleren van behoeften, emoties, conflicten en het gebruik van afweersystemen). De weerslag vinden we hiervan in dit boek.

Het boek is opgedeeld in een aantal delen. Deel 1 handelt over het *attachment behavioral system*. Hierin beschrijven de auteurs in een circulair model hoe hechtingservaringen uit de jeugd uiteindelijk de hechting in volwassen relaties bepaalt. Iemand ontwikkelt, op grond van zijn vroege ervaringen, een voorkeur voor een activerende of deactiverende strategie om met stressvolle situaties om te gaan. Dat leidt tot verschillen in de hechtingsstijl (terugtrekken bij vermijdende gehechtheid of juist aanklappen bij angstige gehechtheid).